

Biopolitiek racisme

Life, Power and Global Technologies: Hermeneutical and Critical Perspectives

Joeri Kooimans

Inleiding

In dit essay zal via een lezing van Foucault, Agamben en Arendt gekeken worden naar racistische praktijken en geweld als exponenten van biomacht. In het eerste deel zal biomacht worden beschreven via de hierboven genoemde denkers. In het tweede deel zal aan de hand van actuele voorbeelden worden bekeken via welk biopolitiek paradigma racistische praktijken het beste kunnen worden begrepen, waarbij ook gebruikgemaakt zal worden van de theorie en onderzoek van Loïc Wacquant. In de conclusie zal gepoogd worden een antwoord uit te werken op de vraag welk biopolitiek model zich het beste leent voor een verklaring van racisme en racistische geweld.

I. Biomacht

Biopolitiek (soms anders verwoord als biomacht), zoals Foucault het begreep, is wat het leven en haar mechanismen in het domein bracht van expliciete berekeningen. Kennis en macht gingen zo in elkaar grijpen om het leven beheersbaar te maken als biologische eenheid. Foucault maakt onderscheid tussen twee verschillende vormen van macht: de economistische vorm waarbij de soeverein de macht heeft om subjecten te overheersen via het recht, de wet en jurisprudentie. De tweede vorm bestaat uit biomacht. Deze oefent haar kracht uit door normalisering en toezicht wat dan leidt tot de dociliteit van subjecten.¹ Het bestaat uit individuele disciplinerende aan de ene kant, en de sociale regulatie van het lichaam van de populatie aan de andere kant. Leven – als biologische categorie en eenheid - is zo centraal komen te staan binnen de politieke orde. Dit trad gelijktijdig op met de opkomst van de kapitalistische maatschappij. Biomacht heeft als doel het leven te optimaliseren en versterken.² Het gaat om een bestuurlijke vorm dat gericht is op het reguleren en beheersen van populaties, door de productiviteit en het leven te optimaliseren in termen van gezondheid, welvaart en arbeidsproductiviteit, daarbij gebruikmakende van bepaalde machtstechnologieën en mechanismen.³ Biomacht wordt veelal geduid als onderscheiden van soevereine macht, waarbinnen een soeverein beslist over wie mag leven en wie moet sterven. Historisch situeert Foucault de opkomst van biopolitiek ergens tussen de 18^e en 19^e eeuw, in de moderniteit.

Moderniteit wordt volgens Foucault gekenmerkt door het verdwijnen van de grens dat de politieke gemeenschap scheidt van haar biologische bestaan. De moderne politiek heeft als primaire object het leven gekregen, in de biologische zin van het woord.⁴ Waar soevereine macht vooral repressief en deductief is, functioneert biomacht volgens een andere logica: het doel ervan is positieve en productieve invloed te hebben op het leven, om het te optimaliseren en te vermenigvuldigen. Dit gebeurt op een wetenschappelijk doordachte en berekenende wijze: lichamen en populaties worden onderworpen aan controle middels technieken die normaliserend en rationaliserend werken. Een investering in het leven is het resultaat, en niet de repressie daarvan.⁵ De wet is dan slechts een bestuurlijk instrument dat aangewend kan worden om het leven van de populatie te reguleren en verbeteren, door gebruik te maken van wetenschappelijke inzichten omtrent regulatie en correctieve mechanismen.⁶ Deze nieuwe machtstechnologie, gecentreerd rond regulatieve controle, komt bovenop disciplinaire mechanismen om met hele populaties, en niet

¹ Ibid, p. 2

² Lemke, 2005 p. 1 & Blencowe, 2012, p. 95

³ Fiaccadori, 2015, p. 151

⁴ Ibid

⁵ Blencowe, 2012, p. 57

⁶ Oksala, 2010, p. 32 & p. 37

louter individuele lichamen om te gaan. Met het oog op regulariteit wordt gebruik gemaakt van statistiek een waarschijnlijkheidsberekening om eventuele problemen en dreigingen voor de populatie te voorkomen, beperken of te beheersen, om zo de populatie gezond en veilig te houden.⁷ De belangrijkste taak van een overheid binnen het biopolitieke paradigma is dan het beschermen van populaties tegen externe en interne dreigingen.⁸ Dit is dan tegelijkertijd hetgeen de overheid zich mee legitimeert.⁹

II. Biopolitiek geweld volgens Foucault, Arendt en Agamben

II.I Foucault

Binnen het biopolitieke paradigma manifesteert geweld zich anders dan in de klassieke periode waarbinnen het soevereine machtsparadigma gold. Hier werd geweld vaak uitgeoefend als functie van het bevestigen van de soevereine macht in haar recht een leven te nemen, dan wel te sparen, vaak gepaard gaande met rituelen en spektakels die zich manifesteerde op bijvoorbeeld het gestrafte lichaam. Met de transitie naar het biopolitieke machtsparadigma in de moderniteit werd dit recht gecomplementeerd met een nieuw recht om te *dwingen tot leven* ('*make live*') en te *laten sterven* ('*let die*'). Dit hangt samen met het eerder behandelde vitalistische productiviteitsdoel van biomacht.¹⁰ Hoe biomacht dwingen tot laten leven bewerkstelligd, zagen we hierboven. Laten sterven laat zich ingewikkelder duiden binnen Foucault's theorie, omdat het een vitalistisch karakter heeft gericht op *dwingen tot leven*, en niet zozeer dood, laat staan doden. Doch kan het in die hoedanigheid worden begrepen: het is namelijk doden om het algehele leven gezonder en puurder te maken, doden in functie van het leven. Dit is hoe volgens Foucault racisme zich manifesteert – als gewelddadig purificatieproces -, waar we later dieper op zullen ingaan.¹¹ Met de opkomst van biomacht is er nu geen geweld meer vanuit een soeverein, maar vanuit gedepolitiseerde expertkennis. Geweld is daardoor ook moeilijker te detecteren, het is verborgen. Paradoxaal genoeg is daardoor moorden nu in grootschalige zin mogelijk, doch is het gebruiken van geweld alleen toegestaan onder specifieke condities en begrensd door zekere limieten. Het staat immers de optimalisering en verbetering van leven in de weg. Het moet daarom wetenschappelijke legitimiteit verkrijgen, conform de doelen van biopolitiek en dus uiteindelijk een levensversterkende, vitalistische functie hebben.¹²

II.II Arendt

Om de functie van en vorm die geweld aanneemt volgens Arendt in de moderniteit, moet eerst geduid worden hoe zij politiek tracht te conceptualiseren. Volgens Arendt heeft het politieke plaats gemaakt voor wat zij noemt "het sociale", hetgeen zij ziet als het resultaat van een historische ontwikkeling naar een modern bureaucratische staat en consumptivistische massa-samenleving. Private kwesties en belangen zijn daarbij van publiek belang geworden en economische kwesties nemen een centraal punt in binnen het politieke domein. Met het sociale zijn tevens levensprocessen het politieke domein binnengebracht, namelijk het leven van het individuele lichaam en de

⁷ Fiaccadori, 2015, pp. 154-157

⁸ Zie bijvoorbeeld dit artikel van Karlijn Roex waarin wordt aangetoond hoe waarschijnlijkheidsberekeningen en taxaties worden gebruikt in de poging de kans in te schatten hoe gevaarlijk een gegeven psychiatrisch patiënt is om daar preventief op te handelen middels dwangmiddelen onder het mom van de bescherming van personeel, maar ook de populatie: <https://absoluteprohibition.wordpress.com/2016/03/24/the-contested-freedom-of-the-scary-karlijn-roex/>

⁹ Fiaccadori, 2015, p. 164 & Young, 1995, p. 2

¹⁰ Oksala, 2010, p. 36

¹¹ Blencowe, 2012, pp. 98-99

¹² Oksala, 2010, p. 38

voortzetting van de soort. Dit is het biopolitieke karakter van haar theorie. Het leven is daarmee de ultieme standaard geworden en het hoogste goed waarnaar gerefereerd wordt als het op politiek aankomt. Arbeid is daarbinnen de belangrijkste activiteit geworden teneinde meer consumptie, economische groei en materieel welzijn. Als gevolg hiervan is een menselijk leven geweid aan politiek, handelen en spreken niet meer mogelijk.¹³ Leven als overleven werd daarentegen het hoogste doel, en zo van een private ook een publieke en politieke kwestie. Door de vervaging van het onderscheid tussen publiek/privaat, kwam er volgens Arendt een nieuwe biologisch-type entiteit: de 'maatschappij', gezien als een soort supergezin, gekenmerkt door despotisme en conformiteit.¹⁴

In verwijzing naar de Griekse antieke polis, waar volgens Arendt de nadruk lag op het huishouden, werd het privé domein geregeerd volgens noodzakelijkheid. In de polis had dit geen plaats, taal en niet geweld maakte essentieel onderdeel uit van politiek. Overtuigen, en niet geweld stond centraal. In de moderniteit echter, is geweld wel gaan domineren binnen het politieke domein op verschillende wijzen, doordat het sociale, en het privé plots het politieke domein werd binnengetrokken. De politiek ging zich ineens richten op sociale doelen.

Dit ontstond volgens Arendt ongeveer ten tijde van de Franse revolutie toen de armen gedreven door de dictatuur lichamelijke noodzaak zich op het politieke toneel begonnen te begeven, in hun streven te ontkomen aan hun abjecte, infame en dehumaniserende misère. De door noodzaak gedreven strijd en revoluties die haar resultante was, heeft politieke idealen van vrijheid en democratie naar de achtergrond gedreven. Iedere politieke eis ging draaien om lichamelijke noden. Dit hangt samen met een biopolitiek gegeven dat zich toen introduceerde: het leven werd sedertdien beschouwd als het hoogste goed; levensprocessen kwamen centraal te staan. Politiek is dan pas mogelijk wanneer aan alle lichamelijke behoeftes is voldaan. Het streven daarnaar van 'hongerige lichamen', is altijd gewelddadig, en niet politiek. Politiek dient namelijk te draaien om deliberatie, wederkerigheid en mutualiteit. Geweld, daarentegen, is apolitiek omdat het dus wordt aangewend voor de vervulling van behoeftes, is altijd instrumenteel. Onder dreiging van geweld wordt iedere menselijke mogelijkheid te handelen, zeker politiek, vernietigd. Geweld vernietigt macht en politiek, en kan deze niet produceren.¹⁵

We zien zo dat geweld bij Arendt – in tegenstelling tot bij Foucault - niet zozeer onderdeel uitmaakt van het (bio)politieke domein, maar daarbuiten valt en onderdeel is van 'het sociale'. Zij depolitiseert geweld dus als het ware, en ziet het als louter instrumenteel, als middel om sociale doelen te bereiken, en geen politieke.

II.III Agamben

Ook Agamben stelt dat het politieke zich op niets anders meer richt dan het leven als biologisch gegeven.¹⁶ In tegenstelling tot Foucault en Arendt, echter, heeft de politisering van het leven volgens hem altijd een rol gespeeld in de westerse geschiedenis. Anders gezegd: het leven is altijd al een object van de politiek geweest. Dit is niet bijzonder aan de moderniteit, maar laat zich terug traceren tot aan de Griekse oudheid, waarbij de onderscheidende lijn op een gegeven moment niet die tussen vriend en vijand was, maar tussen kaal leven (*bare life*) (*zoé*) en politiek bestaan (*bíos*), tussen het natuurlijke bestaan en de wettelijke status van een mens. De institutionalisering van de wet is voor Agamben verbonden met de blootstelling aan kaal leven. Anders gezegd: biopolitiek treedt volgens Agamben in werking wanneer de politieke mens zich gaat bekommeren om haar bestaan als natuurlijk levend wezen, en de soort en het individu als simpel levend lichaam op het spel staat bij

¹³ Ibid, pp. 25-26

¹⁴ Blencowe, 2012, p. 112 & p. 122

¹⁵ Oksala, 2010, pp. 26-28

¹⁶ Ibid, p. 29

politieke strategieën.¹⁷

Het politieke begint volgens Agamben bij de vaststelling van de grens tussen een ruimte waarbinnen mensen worden beschermd door de wet, en een ruimte die daarvan is ontdaan. Dit is tegelijkertijd het geheime fundament waar soevereiniteit op rust. De soeverein heeft zo het recht om iemand binnen, dan wel buiten de wettelijke orde te plaatsen.¹⁸ Exclusie van leven uit het politieke is in deze zin inkluderend; het is een funderende daad: de politiek als gemeenschap is geboren. Dit is een relatie van uitzondering: iets wordt geïncludeerd door zijn exclusie.¹⁹

Het gaat bij Agambens biopolitieke model derhalve niet louter over leven als biologisch gegeven, maar als de fundamentele scheiding tussen *zoé* en *bíos*. Het biologisch leven wordt door de soeverein gepolitiseerd door het op te nemen in de politieke gemeenschap, door zijn exclusie. Agamben noemt het buitensluiten van subjecten uit de politieke gemeenschap waar de wet niet heerst de creatie van een uitzonderingstoestand, een toestand waarbinnen de wet wordt opgeschort. De soeverein beslist zo wanneer het normaal valide wettelijke systeem in werking is, en wanneer deze wordt opgeschort in deze uitzonderingstoestand. De uitzonderingstoestand bestaat in de weigering sommige mensen te zien als volledige legale of wettelijke subjecten. Wanneer buitengesloten op deze wijze, valt bescherming door de wet weg. De subjecten die zich bevinden in deze uitzonderingstoestand noemt Agamben *homines sacri*, subjecten die door de soeverein kunnen worden gedood, doordat ze zich buiten de wettelijke orde bevinden. De opschorting van de wet bestaat dus ook uit de beslissing wie een uitzondering op de regel vormt. Zo is voor Agamben politiek altijd al biopolitiek, omdat het politieke geconstitueerd wordt door deze uitzonderingstoestand, waar kaal leven wordt geproduceerd.²⁰ Deze uitzonderingstoestand kan ook permanent worden doordat de wet voortdurend opgeschort blijft worden. Hierbij geeft hij vaak als voorbeelden inzittenden van een vluchtelingenkamp, gevangenen, en in het bijzonder de concentratiekampen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hij gaat verder door te stellen dat het kamp zo de verborgen schakel is van de politiek.²¹

Het gehele politieke systeem rust in deze hoedanigheid uiteindelijk op de verborgen structuur van een permanente uitzonderingstoestand. De kenmerkende eigenschap van politiek vormt zo voor Agamben de mogelijkheid om de wet op te schorten, zodoende een domein van kaal leven te creëren, met daarin wezens zonder politieke rechten of juiste menselijke eigenschappen.²² Soevereine macht vereist dus de productie van een biopolitiek lichaam.²³

In tegenstelling tot Foucault ziet Agamben biomacht niet als een louter modern verschijnsel, kunnen we uit bovenstaande afleiden. Agamben ontkent dat deze twee vormen van macht elkaar uitsluiten, ze overlappen en zijn ook van elkaar afhankelijk. De grens tussen *bíos* en *zoé* wordt echter wel vooral in de moderniteit steeds vager, waardoor de uitzonderingstoestand in toenemende mate de norm is geworden. De uitzondering wordt de regel.²⁴ Het gevolg is dat de wettelijke orde, en de uitzonderingstoestand steeds meer aan elkaar gelijk raken, er is geen duidelijk onderscheid meer tussen binnen- en buitensluiting, een buiten een binnen, *bíos* en *zoé*. Soevereine macht wordt dan uitgeoefend in een toestand waarin de wettelijke orde enkel nog opereert door zichzelf voortdurend op te schorten.²⁵

¹⁷ Blencowe, 2012, p. 107

¹⁸ Lemke, 2005, p.3 & Blencowe, 2012, p. 107

¹⁹ Ibid

²⁰ Ibid, pp. 3-4

²¹ Ibid, pp. 4-5 & Blencowe, pp. 108-109

²² Oksala, 2010, pp. 30-31

²³ Lemke, 2005, p. 3

²⁴ Oksala, 2010, p. 32

²⁵ Blencowe, 2012, pp. 108-109

Er is sprake van biopolitiek in de zin dus dat biologisch leven niet meer te onderscheiden is van het politieke bestaan, en waar het resulterende kale leven op ieder moment door de soeverein kan worden vernietigt. De paradox is dat datgene wat nu de hoogste waarde is geworden: leven, ook arbitrair kan worden ontnomen. Agamben voert het concentratiekamp aan als meest prangende voorbeeld.²⁶ Het is binnen deze uitzonderingstoestanden waar geweld wordt uitgeoefend. Het kamp is de plek waar verschillen worden geproduceerd.²⁷ Het is hier waar Agamben ook stelt dat racisme zich manifesteert.

III. Racisme en racistisch geweld

We projecteerden eerder al enigszins vooruit op de plek die racisme inneemt in het denken van Foucault en Agamben. Dit is wat we in dit hoofdstuk verder zullen uitlichten. Foucault behandelde zijn notie van racisme, en dan in het bijzonder dat van Staatsracisme in zijn lezing *Society Must be Defended* uit 1976. Foucault liet daar zien hoe tijdens het Naziregime in Duitsland de staat zo biologisch nauw gereguleerd was en zocht een antwoord op de vraag hoe biomacht, dat normaal gesproken zich richt op het behouden en verbeteren van leven, kan moorden. Het antwoord zag hij in biologisch racisme. Hiermee konden verschillende groepen die bestaan binnen een populatie worden gescheiden, waarna een biologische relatie tussen hen kan worden gecreëerd. Het ging hier om een biologische relatie van abnormaliteit, waarbij de inferieure groep geëlimineerd moest worden als een biologische bedreiging voor de populatie en de verbetering daarvan. De dood van het inferieure ras zou het leven dan gezonder moeten maken.²⁸ Hierin werd dan de legitimiteit om te doden in gevonden. Een soevereine macht kan geen onbemiddelde macht uitoefenen over kaal leven als het haar eigen burgers wil doden, maar moet door het regime van macht en kennis heen om biowetenschappelijke legitimiteit te verkrijgen. De spanning tussen biomacht en soevereine macht verdween in het Derde Rijk en coïncideerden.²⁹

Agamben neemt het concentratiekamp als concreet model voor een gebeurtenis die zich herhaalt op dagelijkse basis. Hij ziet het derhalve als symbool staand voor het vaststellen van de grens tussen kaal leven en politiek bestaan. Het kamp is hetgeen de ruimte creëert dat systematisch kaal leven produceert.³⁰ Het is hier waar de uitzonderingstoestand werkzaam is, maar ook de regel wordt. Binnen deze context wordt zoals we hebben gezien de wettelijke orde opgeschort, en de wreedheden die worden begaan zijn dan afhankelijk van het ethisch bewustzijn van de politie die hier tijdelijk kan optreden als soeverein.³¹ Racisme garandeert de doodsfunctie in een economie van biomacht. Het stelt in staat tot sociale fragmentatie dat hiërarchische differentiatie faciliteert tussen goede en slechte rassen. Het vermoorden van anderen wordt gezien als een verbetering of purificatie van het hogere ras.³²

Volgens Foucault kan racisme ook gezien worden als hetgeen een belemmering vormt voor co-existentie door de werkzaamheid van asymmetrieën, verschillen en barrières gecreëerd door privileges, gebruiken, rechten de verdeling van rijkdom en de manier waarop macht wordt uitgeoefend.³³ Racisme constitueert de breuk in het levensdomein dat overheerst wordt: de breuk tussen wat moet leven en wat moet sterven. Geweld wordt dan vervolgens gepleegd in de naam van een populatie van een gegeven natie, of het 'algemeen' belang. Door het algemeen belang te

²⁶ Oksala, 2005, p. 33

²⁷ Ibid, p. 8

²⁸ Blencowe, 2012, p. 51

²⁹ Oksala, 2010, pp. 39-40

³⁰ Lemke, 2005, pp. 4-5

³¹ Ibid, p. 6

³² Ibid, p. 8

³³ Fletcher, 2010, p. 1

benadrukken, kan verhuld worden dat bepaald geweld ideologisch gezien racistisch is.³⁴ Ideologisch racisme wordt zo gereproduceerd onder disciplinaire mechanismen en technologieën ‘in het belang van’ ‘de populatie’, een discours wat sommige subjecten buitensluit.³⁵

Foucault vraagt verder aandacht voor de strijd die niet zozeer plaatsheeft tussen rassen, maar dat er door het ras dat de macht heeft haar eigen kennis reproduceert tegen zij die devieren van de norm via instituties binnen het sociale lichaam die het discours van rassenstrijd zien als functie van een principe van exclusie en segregatie, en uiteindelijk als een manier om de samenleving te normaliseren. Bij Foucault is de aandacht voor racisme vooral beperkt tot de manier waarop, in eugenetische vorm, de staat kan interveniëren op en controle uitoefenen over het lichaam door technieken die ontwikkeld zijn voor de productie van seksualiteit.³⁶ Hij zegt verder weinig over hoe racisme haar succes te danken heeft aan strategieën door een beroep op een ‘common sense’, die het populaire aantrekkingskracht gaf, waardoor de vermeende redelijkheid een diepere irrationaliteit verhult.³⁷ Racisme en racialisme kunnen worden gezien als een van de ergste voorbeelden van de stille en onzichtbare werking van de Foucaultiaanse vorm van kennis en macht.³⁸ Volgens Foucault is racisme op twee manieren werkzaam: ten eerste als eugenetica, gericht op het overleven van het superieure ras, en ten tweede door de geëxploiteerde klassen te controleren, bevelen en toezicht op te houden.³⁹

Racisme levert de condities voor de toelaatbaarheid van doden in een normaliserende samenleving. De moordende functie van de staat, voor zover de staat fungeert volgens de modaliteit van biomacht, kan alleen worden verzekerd door racisme.⁴⁰

Racisme is de *thanatopolitiek* van de biopolitiek in de totalitaire staat. Het maakt onderdeel uit van een en dezelfde politieke technologie, dezelfde politieke rationaliteit is aan het werk: het beheersen van leven, het leven van een populatie, het interveniëren op het continuüm van het leven van mensen. We moeten dit volgens Foucault voorstellen als een oorlog. Racisme maakt oorlog een permanente conditie van de samenleving, terwijl het tegelijkertijd haar wapen van moord en marteling verhult. Racisme maakt genocide banaal door het voor te doen komen dat het een vorm van lynchen is om dreigingen voor de gezondheid van het sociale lichaam te elimineren. Racisme maakt het doden van de Ander, een alledaagse aangelegenheid door de oorlog van de samenleving tegen haarvijanden te internaliseren en normaliseren. Om de samenleving te beschermen moeten we de dreigingen daartegen doden, en wanneer we de samenleving zien als een levenseenheid, dan zijn deze dreigingen en vijanden biologisch van aard.⁴¹ Ras werd zo de spil waarop de biopolitieke staat haar claims kun laten rusten, om bepaalde machtseffecten te sorteren.⁴²

³⁴ Ibid, p. 2

³⁵ Ibid, p.4

³⁶ Young, 1995, p. 13

³⁷ Ibid, p. 13

³⁸ Ibid, p. 14

³⁹ Ibid, p. 11

⁴⁰ Mendieta, 2002, p. 7

⁴¹ Ibid, pp. 7-8

⁴² Ibid, p.6

IV. Biopolitieke racistische manifestaties hedendaags

In de rest van dit essay zal gekeken worden naar hedendaagse voorbeelden waarbinnen racisme zich manifesteert, zowel institutioneel als maatschappelijk. We gaan vervolgens bekijken welk biopolitiek model zich het beste leent voor een duiding en verklaring daarvoor.

IV.1 Hyperincarceratie van de zwarte Amerikaanse bevolking

Een ander modern fenomeen waarbij gekeken kan worden welke vorm van biomacht werkzaam is, is bij de massa-opsluiting van zwarte Amerikanen. In deze paragraaf zal getracht worden een antwoord te geven op de vraag of de massaopsluiting en het politiegeweld naar zwarte Amerikanen meer moet worden begrepen als een bijzondere vorm van Foucaultiaans biopolitiek racisme, of dat het gepaster is hier te spreken van een uitzonderingstoestand zoals voorgesteld door Agamben.

Momenteel zijn zwarte Amerikanen oververtegenwoordigd in de gevangenissen in de Verenigde Staten, rond de 40% dat momenteel vast zit, is van Afrikaans-Amerikaanse afkomst.⁴³ Dat er hier evident sprake is van een vorm van racisme wordt weerspiegeld in het aantal arrestaties van witte en zwarte Amerikanen en het aantal opsluitingen die hieruit volgen. De ratio zwarte mensen die na arrestatie worden opgesloten, ligt aanzienlijk hoger dan bij blanke verdachten. Deze kloof werd nog dieper, met grotere raciale disproportionaliteit als gevolg van overheidsbeleid van Nixon, Reagan, Bush en Clinton in de vorm van *The War on Drugs*. De kans dat een zwarte Amerikaan gearresteerd zou worden, werd in een klap vijf keer zo hoog. Zwarte Amerikanen worden tevens zes en een half keer vaker vastgezet.⁴⁴ Ook lopen ze een verhoogd risico van een factor tien om veroordeeld te worden. Er blijkt daarnaast een bias werkzaam bij het arresteren, vervolgen, veroordelen en de impact van verleden criminele activiteiten bij zwarte Amerikanen. Toegenomen angst voor criminaliteit en het zondebokmechanisme naar dit deel van de bevolking bevorderde deze institutioneel racistische praktijk nog verder. Volgens Wacquant wordt bovendien het gevangenisstelsel in deze hoedanigheid aangewend als instrument voor het beheersen van onteigende, en onteerde groepen.⁴⁵ Wacquant stelt dat hieronder een symbolische vorm van geweld werkzaam is, in de zin dat het de sociale uitsluiting van een groep betreft die worden weggezet als verachtelijk en gevaarlijk.⁴⁶ We lijken hier met name een vorm van Foucaultiaans biopolitiek racisme uit te kunnen filteren. Foucault zag racisme namelijk vooral als historisch en sociaal construct, dat wendbaar als het is kan ingezet worden om bepaalde biopolitieke doelen te behalen.⁴⁷ Volgens Wacquant is het doel hier een ethnoraciale divisie tot stand te brengen, om economisch onrendabelen uit te sluiten van de neoliberale maatschappij en om de gevangenis en het getto te gebruiken als instrument voor kastecontrole om Afrikaans-Amerikanen “op hun plek te houden”, door ze in een ondergeschikte, begrensde positie te houden.⁴⁸

⁴³ Wacquant, 2004, p. 1

⁴⁴ Zie ook Rania Khalek in: <http://www.alternet.org/story/151732/21st-century-slaves%3A-how-corporations-exploit-prison-labor>

⁴⁵ Wacquant, 2004, pp. 2-3

⁴⁶ Ibid, pp. 4-5

⁴⁷ Blencowe, p. 97 & pp. 136-137

⁴⁸ Wacquant, 2004, p. 5

IV.II Getto en gevangenis: biopolitieke fenomenen of uitzonderingsplaatsen?

Zien we met getto's en gevangenissen en soort permanente uitzonderingstoestand gecreëerd worden ten aanzien van de zwarte Amerikaanse bevolking gebruikmakend van soevereine macht? Dit zou zeer zeker kunnen worden betoogd in verwijzing met wat we hierboven hebben gezien: meerdere presidenten hebben - als het ware als soeverein - gebruikmakend van de wet deze situatie mogelijk gemaakt. Vanuit Foucault kan gezegd worden dat Agamben teveel nadruk op de staat legt, en dat hij onvoldoende aandacht heeft voor het feit dat liberale maatschappijen politieke macht uitoefenen door agentschappen en technieken die vaak alleen losjes geassocieerd zijn met de organen van de staat.⁴⁹ Echter zou hier gesteld kunnen worden dat de staat wel degelijk van significante invloed is geweest op de manier waarop er al decennia in het kader van *Law and Order* in de Verenigde Staten omgegaan wordt met gecriminaliseerde zwarte mensen. De 'territoriale stigmatisering' die ontstaat door gettovorming en hyperincarceratie zorgt ervoor dat gesegregerde zwarte Amerikanen op veilige afstand worden gehouden van andere bevolkingsgroepen, waardoor die groep dan gedwongen is een nieuwe stijl van leven te creëren. Volgens Wacquant zijn het getto en de gevangenissen als communicerende vaten gaan fungeren met de elementen "*stigma, dwang, fysieke opsluiting en parallelle instellingen.*" In dit systeem zijn het vooral de armeren uit de getto's die worden opgesloten. Daarom spreekt Wacquant van de 'sociale gevangenis' en 'het gerechtelijke getto'.⁵⁰ En met Agamben zouden we hier kunnen stellen dat dit de permanente uitzonderingstoestand van het hypergetto heeft opgeleverd als modern Amerikaans 'kamp'.

Aan de andere kant is er hier volgens Wacquant sprake van een politiek dynamische toestand van (her)uitvinding, door het sociale leven en gevangeniswezen, alsmede het bureaucratische veld op nieuwe wijzen in te richten en dan vooral om aan de vereisten te voldoen van de neoliberale staat. Dit past dan weer meer bij het Foucaultiaanse model. Immers, Foucault wijst erop hoe biopolitiek voortdurende, dynamische toestanden van verandering teweegbrengt. Dit is ook precies wat racisme volgens Foucault zo gevaarlijk maakt. Het is een historisch en sociaal construct en het betreft een dynamische manier van het verbinden en relationeel duiden van hoe rassen zich tot elkaar verhouden. De breuklijn tussen wie moet leven en wie moet sterven, in functie van de populatie als geheel, is volgens Foucault voortdurend onderhevig aan verandering. Het maakt het segregeren, manipuleren of doden van bepaalde segmenten van de bevolking niet alleen mogelijk, het moedigt dit zelfs aan binnen de context van een normaliserende, regulariserende macht die op deze manier differentiaties produceert. Het risico op doodgaan voor sommigen wordt zo vergroot, maar het kan ook iemand politiek dood maken, leiden tot uitsluiting of afwijzing.⁵¹ Ook lijkt er een specifieke vorm van disciplinaire macht aan het werk, omdat het gevangeniswezen onderdeel uit maakt van de uitvoering van de missie om een nieuw economisch en enthoraciaal regime te creëren, met een sterk gegenderde arbeidsdeling.⁵²

IV.III Neoliberalisme en het gevangeniswezen

We zien dus dat Wacquant het neoliberalisme koppelt aan het gevangeniswezen.⁵³ Het strafdoel vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw (tevens de hoogtijdagen van *the war on drugs*)⁵⁴ is 'onschadelijkmaking' geworden.⁵⁵ Volgens Wacquant is het zo moeilijker geworden om arbeidskrachten zo productief mogelijk te gebruiken door een groep op te sluiten in een fysiek en

⁴⁹ Lemke, 2005, p. 10

⁵⁰ Schinkel in van Tuinen, 2012, pp. 248-249

⁵¹ Blencowe, 2012, pp. 98-99

⁵² Wacquant, 2004, p. 6

⁵³ Schinkel in van Tuinen, 2011, p. 241

⁵⁴ Mauer & King, 2007, p. 3 in: <http://www.sentencingproject.org/wp-content/uploads/2016/01/A-25-Year-Quagmire-The-War-On-Drugs-and-Its-Impact-on-American-Society.pdf>

⁵⁵ Schinkel in van Tuinen, 2011, p. 242

socio-symbolische plek die ook nog eens hun toekomstige arbeidsmogelijkheden doen afnemen door het drievoudige stigma dat het oplevert van lage klasse, armoede en immoraliteit en er een graduele erosie optreedt van de capaciteiten van een bevolkingsgroep.⁵⁶

Echter, door de privatisering van het gevangeniswezen is het nu voor commerciële bedrijven mogelijk geworden gratis arbeid te exploiteren van gedetineerden, geheel passend bij het neoliberale paradigma.⁵⁷

Hoe moeten we dit duiden? Is dit het biopolitiek organiseren van lichamen, door ze productief te maken voor de markt? Of is er ook hier sprake van een Agambiaanse uitzonderingstoestand? We zouden hier wellicht kunnen stellen dat dit bij uitstek een geval is waarbij Foucaultiaanse biopolitiek wellicht de invloed van de staat wederom onderschat en de mate waarin daar toch soevereine macht werkzaam is. Immers, het commercieel exploiteren van gratis arbeid van de zwarte Amerikaanse bevolking kent een lange geschiedenis – en gaat terug tot aan de slavernijperiode – wat mogelijk is gemaakt door gebruik te maken van wetgeving. Denk hierbij aan Jim Crow, maar ook aan de juridisch mogelijk gemaakte privatisering van de gevangenen onder Reagan, Bush en Clinton en hun *War on Drugs*.⁵⁸ En denk bijvoorbeeld ook aan de werkzaamheid van een clause in het dertiende amendement die dicteert dat slavernij verboden is, behalve als straf voor een misdaad.⁵⁹ De invloed van de staat is zo mogelijk groter dan Foucault wellicht dacht.

Bij Foucault ligt de nadruk vooral op de anti-staat logica van het neoliberalisme. Het is volgens Foucault kenmerkend aan biopolitiek bestuur dat vitale, natuurlijke processen van zelfregulatie moeten worden gerespecteerd (met rust gelaten) en beschermd (via beveiligingsprocessen).⁶⁰ Echter is dit volgens Wacquant een misvatting. Hoewel de staat zich onder het neoliberale paradigma in toenemende mate terugtrekt op economisch vlak, trekt het op andere gebieden juist steeds meer macht naar zich toe. Wacquant spreekt dan ook van *de ijzeren vuist van het neoliberalisme*. De gevangenis wordt daarbinnen gebruikt *“als een middel om de ‘economische, raciale en morele orde’ te herstellen en sociale problemen in de maatschappij aan te pakken die het gevolg zijn van de toegenomen vrijheid [...]”*⁶¹ We zien aan de ene kant inderdaad een biopolitieke bestuurlijkheid waarbij er vooral een *laissez faire* beleid op economisch vlak, wat we terug zien in deregulering, flexibilisering en privatisering, maar aan de andere kant treedt de staat juist rigoureuus op *“tegen de straatcriminaliteit en het drugsprobleem van de arme zwarte bevolking. Om deze slachtoffers van de afbouw van de verzorgingsstaat moreel en sociaal in het gareel te houden, versterkt de staat zijn gezag met een uitbreiding van de politie, rechtsorde en het gevangeniswezen.”*⁶²

⁵⁶ Wacquant, 2004, pp. 8-9

⁵⁷ Zie Vicky Palaez, 2008, in: <http://www.globalresearch.ca/the-prison-industry-in-the-united-states-big-business-or-a-new-form-of-slavery/8289>

⁵⁸ Ibid

⁵⁹ Zie Ava DuVernay's documentaire 'The Thirteenth' voor een uitvoerige reflectie op deze clause en de implicaties daarvan: <http://deadline.com/2016/10/13th-review-ava-duvernay-documentary-constitution-slavery-1201832980/>

⁶⁰ Blencowe, 2012, pp. 111 & 141

⁶¹ Schinkel in van Tuinen, 2012, p. 249

⁶² Ibid, p. 250

IV.IV Racistisch geweld

Zwarte Amerikanen zijn niet alleen slechter af ten opzichte van de kansen om in getto's en gevangenissen terecht te komen, maar zijn ook vaker het slachtoffer van politieel geweld. Ongewapende zwarte mannen hebben een zeven keer zo grote kans om doodgeschoten te worden door de politie dan blanke mannen. Cijfers wijzen daarnaast op één doodgeschoten zwarte man per achtentwintig uur.⁶³ Gezien het feit zwarte individuen worden doodgeschoten alvorens er een juridisch proces tegen ze start, zouden we in verwijzing naar Agamben kunnen stellen dat we hier te maken hebben met een uitzonderingstoestand waarin de wet wordt opgeschort en de politie optreedt als soeverein die beslist over leven en dood. Zwarte mannen – al dan niet verdacht van een misdrijf – zijn zo overgeleverd aan het ethisch bewustzijn van de agenten in kwestie.

We hebben in een eerdere paragraaf gezien dat Arendt stelde dat geweld apolitiek geworden is, en louter nog wordt aangewend voor de vervulling van sociale behoeftes, en dat dat het instrumenteel maakt. Het doel van *Law and Order* beleid lijkt te bestaan uit het bereiken van sociaal hygiënische doelen: namelijk het terugdringen van drugsgebruik, om zo de populatie puur en gezond te houden (vgl. ook Foucault). Echter kunnen we met Wacquant stellen dat hier anderzijds sprake is van door en door politiek handelen: *The War on Drugs* blijkt ook vooral ingezet als middel om klassenverschillen te bestendigen en raciaal te segregeren.⁶⁴

Conclusie

We hebben hierboven aan de hand van hedendaagse voorbeelden kunnen zien hoe biopolitiek racisme en racistisch geweld zich manifesteert. Bij Foucault zien we dat hij vooral een enigszins eugenetisch karakter lijkt toe te schrijven aan racisme: namelijk met als doel een puurdere en gezondere populatie. Uit het vierde hoofdstuk zouden we met Wacquant kunnen afleiden dat de strijd tegen criminaliteit en drugs toch ook vooral een staatsingreep is, leidend tot een door de staat opgelegde uitzonderingstoestand. Foucaultiaans zou het biopolitieke doel hierdoor voorbijgestreefd kunnen worden. Aanvankelijk zou het de bedoeling geweest kunnen zijn de populatie gezonder en veiliger te maken middels *The War on Drugs*, maar we zien nu hoe door de maatschappelijke en economische kosten die daarmee gepaard gaan, de Amerikaanse populatie als geheel daar wellicht niet beter van wordt, hoezeer dat ook de intentie kan zijn geweest. Doch is er een ander weer meer Foucaultiaans biopolitiek aspect dat naar voren komt in de commerciële exploitatie van de gratis arbeid van gevangenen: deze zijn immers doel gemaakt in de gevangenis middels disciplinaire praktijken en worden getransformeerd, als gevangenispopulatie, tot een productieve arbeidskracht voor commerciële bedrijven. We zouden derhalve wellicht kunnen concluderen dat de hyperincarceratie van de zwarte bevolking en hun commerciële exploitatie via gevangenissen zowel kan worden begrepen aan de hand van Foucault, als via Agamben. Wanneer we nog een blik werpen op wat we behandeld hebben van Arendt, zouden we kunnen concluderen dat haar theorie de grote klassenpolitiek en biopolitiek mist die plaatsvindt bij de massa incarceratie en segregatie van de zwarte bevolking in Amerika. Het (zwarte) lichaam is zo juist wel gepolitiseerd, en niet gedepolitiseerd zoals Arendt stelt.

De theorieën van Foucault en Agamben zijn wellicht meer complementair dan menig auteur zou willen toegeven. Kijkend naar politiegeweld, zou betoogd kunnen worden dat dit Foucaultiaans racistisch geweld is waarbij een gesegegreerde groep wordt gedood, om de populatie als geheel te beschermen en gezonder en beter te maken, maar met Agamben kan er hier evenzeer sprake zijn

⁶³Zie dit rapport:

https://www.researchgate.net/profile/Justin_Nix/publication/305431967_A_Bird's_Eye_View_of_Civilians_Killed_by_Police_in_2015_Further_Evidence_of_Implicit_Bias/links/578e8c4b08ae81b4466ec9e3.pdf

⁶⁴ Schinkel in van Tuinen, 2012, p. 252

van een uitzonderingstoestand. Dit laatste lijkt ook des te plausibeler omdat het doden van ongewapende, soms ook onschuldige zwarte mannen eigenlijk geen enkel biopolitiek doel dient: het is moeilijk te zien hoe een populatie hier gezonder en puurder van wordt. Maar wellicht dat we dan de intenties van het beleid met de uiteindelijke consequenties daarvan verwarren.

We kunnen in ieder geval met de *Black Lives Matter Movemen* zeggen dat hier ook simpelweg sprake is van een grootse onrechtvaardigheid en daar derhalve noodzakelijkerwijs verzet tegen moet worden gepleegd, wellicht door te kijken hoe we anders biopolitieke lichamen zouden kunnen organiseren om vreedzamere en harmonieuzere relaties aan te gaan tussen verschillende etniciteiten, zo andere manieren van ervaren en organiseren mogelijk makend.

Geraadpleegde literatuur

- Blencowe, C. (2012). *Biopolitical Experience. Foucault, Power and Positive Critique*. Verenigd Koninkrijk, Warwick: Palgrave Macmillan
- Fiaccadori, E. (2015). State Racism and the Paradox of Biopower. *Foucault Studies*, No. 19, pp. 151 – 171
- Fletcher, T. (2010). The war against Indigenous Australians: Foucault, racism and social work education. Verkregen op 25-10-2016 van: <http://apo.org.au/resource/war-against-indigenous-australians-foucault-racism-and-social-work-education>
- Khalek, R. (2011). 21st Century Slaves: How Corporations Exploit Prison Labor Verkregen op 5 november 2016 van: http://www.alternet.org/story/151732/21st-century_slaves%3A_how_corporations_exploit_prison_labor
- Lemke, T. (2005). "A Zone of Indistinction" – A Critique of Giorgio Agamben's Concept of Biopolitics. Verkregen op 25-10-2016 van: <http://www.thomaslemkeweb.de/engl.%20texte/A%20Zone3.pdf>
- Mauer, M. & King, R., S. (2007). A 25-year Quagmire. Verkregen op 5 november 2016 van: <http://www.sentencingproject.org/wp-content/uploads/2016/01/A-25-Year-Quagmire-The-War-On-Drugs-and-Its-Impact-on-American-Society.pdf>
- Mendieta, E. (2002). 'To make live and to let die'- Foucault on Racism. Verkregen op 28-10-2016 van: http://www.stonybrook.edu/commcms/philosophy/people/faculty_pages/docs/foucault.pdf
- Nix, J., Campell, B., A., Byers, E., H., Alpert, G.P. (2016). A Bird's Eye View of Civilians Killed by Police 2015: Further Evidence of Implicit Bias. Verkregen op 5 november 2016 van: https://www.researchgate.net/profile/Justin_Nix/publication/305431967_A_Bird's_Eye_View_of_Civilians_Killed_by_Police_in_2015_Further_Evidence_of_Implicit_Bias/links/578e8c4b08ae81b4466ec9e3.pdf
- Oksala, J. (2010). Violence and the Biopolitics of Modernity. *Foucault Studies*, No. 10, pp. 23 – 43
- Palaez, V. (2008). The Prison Industry in the United States: Big Business or a New Form of Slavery? Verkregen op 5 november 2016 van: <http://www.globalresearch.ca/the-prison-industry-in-the-united-states-big-business-or-a-new-form-of-slavery/8289>
- Roex, K. (2016). The contested freedom of the 'scary'. Verkregen op 5 november 2016 van: <https://absoluteprohibition.wordpress.com/2016/03/24/the-contested-freedom-of-the-scary-karlijn-roex/>
- Tuinen, van, S. (2012). *De Nieuwe Franse Filosofie. Denkers en thema's voor de 21^e eeuw*. Amsterdam: Uitgeverij Boom
- Wacquant, L. (2004). From Slavery to Mass Incarceration. Verkregen op 01-11-2016 van: http://www.ssc.wisc.edu/theoryatmadison/papers/wacquant_deadly_symbiosis.html
- Young, R. J. C. (1995). Foucault on Race and Colonialism. Verkregen op 28-10-2016 van: <http://robertjyoung.com/Foucault.pdf>